

Одговор
власти Републике Србије у вези Извештаја Европског комитета за спречавање
мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака поводом
треће редовне посете Републици Србији
спроведеној у периоду од 1. до 11. фебруара 2011.године

Е. Национални превентивни механизам

Обавештавамо вас да је у Републици Србији успостављен Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) доношењем Закона о допуни Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака ("Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/2011), који је Народна скупштина Републике Србије усвојила 28. јула 2011.године.

Тим законом је прописано:

„Одређује се Заштитник грађана да обавља послове Националног механизма за превенцију тортуре.

У обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре Заштитник грађана сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом. □

12. децембра 2011. године, заштитник грађана Сапа Јанковић и покрајински омбудсман Анико Мушкиња Хајнрих потписали су **Меморандум о сарадњи** између Заштитника грађана и Покрајинског омбудсмана у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре.

Јавни позив за Удружења је објављен 29. децембра 2011. године у „Службеном гласнику Републике Србије“ и на сајту Заштитника грађана: www.zastitnik.rs. Предмет јавног позива је избор удружења са којима ће Заштитник грађана остваривати сарадњу у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре, и то учешће удружења у посетама местима у којима су смештена лица лишена слободе, сачињавање извештаја, препорука, мишљења и других аката, као и обављање осталих послова Националног механизма за превенцију тортуре. Рок за подношење пријава по јавном позиву је био 15 дана од дана објављивања јавног позива у „Службеном гласнику Републике Србије“. Поједина удружења ће се препоручити за системско праћење положаја лица лишених слободе и појаве тортуре у полицијским станицама, заводима за извршење кривичних санкција, установама социјалне заштите стационарног типа и психијатријским болницама, као и положаја посебних рањивих група међу лицима лишеним слободе.

По јавном позиву **пријавило се девет невладиних организација. Избор по јавном позиву ће се обавити 20. јануара 2012. године.**

У усвојеном буџету Заштитника грађана за 2012. годину предвиђена су посебна, наменска средства за обављање послова Националног механизма за превенцију тортуре у висини од 7.670.000. динара.

Из средстава Заштитника грађана која су последица уштеде, набављено је комби возило. Комби је превасходно намењен за рад НПМ, али ће се у слободним терминима, када буде неопходно користити и за друге активности Стручне службе.

II ЧИЊЕНИЦЕ УТВРЂЕНЕ ТОКОМ ПОСЕТЕ И ПРЕДЛОЖЕНЕ АКТИВНОСТИ

A. Објекти за које је надлежно Министарство унутрашњих послова

11. У циљу прикупљања обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка, односно предузимање потребних мера за откривање трагова и предмета који могу послужити као доказ и за проналажење и хватање учинилаца кривичних дела, полиција је овлашћена да у фази предкривичног поступка у непосредном разговору тражи потребна обавештења од грађана сагласно одредбама члана 226. Законика о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП).

Прикупљање обавештења од грађана није процесна радња. Надлежном јавном тужилаштву у прилогу кривичне пријаве доставља се службена белешка или записник о прикупљању обавештења од грађана. Обавештења која су полицији дали грађани, након завршене истраге, истражни судија издваја заједно са осталим исказима окривљеног, сведока или вештака на којима се не може заснивати судска одлука и затвара у посебан омот и чува код себе одвојено од осталих списа предмета. Овако издвојена обавештења, која је од грађана прикупила полиције, не могу се ни изузетно користити у кривичном поступку, односно она су за даљи кривични поступак без икаквог значаја (чл. 178.ЗКП.).

Грађани, у смислу члана 226. став 2. ЗКП, се не могу саслушавати у својству окривљеног¹, сведока или вештака од стране полиције у предкривичном поступку. Саслушање грађанина као сведока или вештака је процесна радња која искључиво стоји на располагању суду.

Саслушање лица у својству осумњиченог², у предкривичном поступку врши се од стране полиције, ако осумњичени, у присуству адвоката, пристане да да исказ. О саслушању осумњиченог, полиција обавештава надлежног јавног тужиоца који може присуствовати његовом саслушању. Записник о овом саслушању се не издваја из списа и може се користити као доказ у кривичном поступку (чл. 226. ст. 9. ЗКП).

¹ „Окривљени је лице против кога је донето решење о спровођењу истраге или против кога је поднета оптужница, оптужни предлог или приватна тужба. Израз окривљени је и општи назив за окривљеног, оптуженог и осуђеног“.

² „Осумњичени је лице према коме је пре покретања кривичног поступка надлежни државни орган предузео неку радњу због постојања основа сумње да је извршило кривично дело“.

Прикупљање обавештења од грађана траје онолико колико је неопходно да се добију потребна обавештења, а најдуже до четири сата.

Уколико се током прикупљања обавештења оцени да позвани грађанин, може бити сматран осумњиченим (ради се о лицу за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела), полицијски службеник га обавештава о кривичном делу за које се терети и основама сумње, праву да узме браниоца који ће присуствовати његовом даљем саслушању, да није дужан да, без браниоца, одговара на постављена питања, а у случају задржавања (члан 229. ЗКП), предочава му права прописана у члану 5. ЗКП и омогућава коришћење права из члана 228. став 1. ЗКП.

Када полиција према лицу примени меру задржавања у трајању до 48 сати (чл. 229. ЗКП), време до четири сата, колико може (најдуже) трајати прикупљање обавештења урачунава се у укупно време задржавања.

Мера задржавања је изузетног карактера, примењује се ради прикупљања обавештења или саслушавања у односу на:

- лице лишено слободе (према чл. 227. ст. 1. ЗКП, када постоји основ за одређивање притвора предвиђен у чл. 142. ЗКП);
- лице у својству осумњиченог (из чл. 226. ст. 7. ЗКП) и
- лице у својству грађанина, за које је у току прикупљања обавештења оцењено да се може сматрати осумњиченим (226. ст. 8. ЗКП - ради се о лицу за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела).

Време почетка задржавања од када тече 48 сати, колико задржавања у полицији може највише трајати, рачуна се од момента када је лице лишено слободе (чл. 227. ст. 1. ЗКП), односно од момента када је приступило по позиву у просторије полиције у случајевима када је лице позвано као осумњичени (чл. 226. ст. 7. ЗКП) или када је приступило по позиву као грађанин ради прикупљања обавештења, па је оцењено током прикупљања тих обавештења да се може сматрати осумњиченим (226. ст. 8. ЗКП).

13. У одредбама чл. 25. Устава Републике Србије, чл. 12. и 35. Закона о полицији, чл. 5 ст. 4. и чл. 12. Законика о кривичном поступку, чл. 176. Закона о прекршајима и чл. 34. Кодекса полицијске етике, између осталог наводи се да је забрањено и кажњиво свако насиље, мучење или примена нечовечних и понижавајућих казни или поступака према лицима којима је од стране полиције привремено ограничена слобода кретања по било ком основу.

Дужност је и обавеза полицијских службеника да приликом примене полицијских овлашћења, поступају хумано уз поштовање права и слобода, достојанства, угледа и части сваког лица. Такође, забрањено је и свако изнуђивање признања.

У оквиру Програма стручног усавршавања полицијских службеника Министарства унутрашњих послова Републике Србије (који сваке године доноси министар унутрашњих послова), реализују се и теме из области примене полицијских овлашћења, заштите људских и мањинских права, спречавања тортуре у полицији и спровођења Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и других правних прописа. На крају календарске године за све полицијске службенике организује се обавезно тестирање у циљу провере њихових знања.

Одредбама Закона о полицији регулисана је област унутрашње контроле рада полиције (чл.171.-179.), и поступак решавања притужби (чл.180.).

У ту сврху формиран је Сектор унутрашње контроле полиције који врши контролу законитости рада полиције, а нарочито у погледу поштовања и заштите људских права при извршавању полицијских задатака и примени полицијских овлашћења. У оквиру те контроле, Сектор превентивно поступа у циљу откривања и спречавања свих видова злоупотреба и неправилности у раду, укључујући кривична дела, прекршаје и повреде службене дужности полицијских службеника. Такође, Сектор поступа на основу предлога, притужби и представки физичких и правних лица, поводом писаних обраћања припадника полиције и по сопственој иницијативи, односно на основу прикупљених обавештења или других сазнања. Притужбе могу подносити сви грађани, укључујући и лица млађа од 18 година. Полицијски службеници Сектора унутрашње контроле полиције врше контролу примене законских и подзаконских аката у областима које спадају у делокруг рада полиције.

Осим ове специјализоване јединице, контролу законитости рада полиције и поштовања и заштите људских права, приликом извршавања полицијских задатака, врше и руководиоци организационих јединица Министарства, као и Комисија за решавање притужби, Дисциплинска комисија и Комисија за праћење спровођења Европске конвенције о спречавању мучења, нечовечних или понижавајућих казни или поступака.

Предкривични поступак - поступање полиције према малолетним учиниоцима кривичних дела

Народна скупштина Републике Србије је 29.09.2005.године, усвојила **Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица** („Службени Гласник РС“, број 85/2005., у даљем тексту „Закон о малолетницима“) којим се, по први пут у Републици Србији, посебним правним актом регулише кривичноправни положај малолетника, како учинилаца тако и оштећених кривичним делима и који чини посебну целину у погледу обједињавања одредаба материјалног, процесног и извршног законодавства.

Усвајањем овог Закона учињен је значајан корак у усклађивању домаћег законодавства са међународним документима ратификованим од стране наше државе. На тај начин, остварене су законодавне претпоставке за изградњу и стварање једног новог система правосуђа у Републици Србији, чији је основни циљ успостављање малолетничког правосуђа, које:

- је засновано на правима детета;
- уважава најбољи интерес детета као основни принцип овог система;
- је фокусирано на превенцију као примарни циљ;
- затварање деце користи као последњу расположиву меру и то у најкраћем могућем трајању;
- примењује принципе: преусмеравања, скретања и ресторативног правосуђа, са циљем одвраћања деце од формалног система кривичног правосуђа и решавања конфликта у оквиру локалне заједнице;
- је усмерено на јачање компетенција и обучавање свих актера система правосуђа за децу;
- је засновано на стриктном спровођењу међународних норми и стандарда.

Од почетка примена Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (01.01.2006.године), послове превенције и сузбијања малолетничке делинквенције и кривичноправне заштите малолетних лица оштећених кривичним делима, обављају полицијски службеници посебно оспособљени за поступање према малолетницима (након изведене обуке од 2005. до 2010. године, из области права детета, преступништва малолетника и заштите малолетних лица у кривичном поступку, 1750 полицијских службеника је стекло одговарајуће сертификате), а изузетно се могу ангажовати и остали полицијски службеници (без сертификата) када због околности случаја нису у могућности да поступају посебно оспособљени полицијски службеници за рад са малолетницима.

У циљу професионалног, етичног и на закону заснованог поступања полиције према малолетним лицима, Министарство унутрашњих послова донело је два интерна обавезујућа акта: Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима и Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања.

Кривичноправни статус малолетних учинилаца

У оквиру преткривичног поступка, сходно Закону о малолетницима, уведена су одређена ограничења у примени полицијских овлашћења према малолетним лицима. Укинута је задржавање осумњичених малолетника до 48 сати, што је до 01.01.2006. године, било дозвољено одредбама Законика о кривичном поступку.

Малолетник лишен слободе (према чл. 227. ст. 1. ЗКП, када постоји основ за одређивање притвора предвиђен у чл. 142. ЗКП), поучава се о својим правима прописаним у члану 5. ЗКП (усмено и у писаној форми - уручује му се образац „Права малолетника лишеног слободе“), након чега се без одлагања спроводи судији за малолетнике Вишег суда, а најкасније у року до осам сати.

Ако је због неотклоњивих сметњи довођење малолетника лишеног слободе трајало дуже од осам сати, полицијски службеници дужни су да судији за малолетнике овакво закашњење посебно образложе, о чему судија сачињава службену белешку, односно записник. У записник се уноси и изјава малолетног лица лишеног слободе о времену и месту лишења.

Позивање малолетника у својству грађанина или осумњиченог врши се преко родитеља, усвојиоца или стараоца, осим ако то није могуће због потребе хитног поступања.

Довођење малолетника коме је изречена кривична санкција заводског карактера, врши се од стране полицијских службеника у цивилном оделу, уз пуно поштовање достојанства личности малолетника и са циљем спречавања стигматизације која би могла имати негативне последице по његов развој и друштвени статус.

Прикупљање обавештења од малолетника у својству грађанина, као и саслушање малолетника у својству осумњиченог у вези са кривичним делима која се гоне по службеној дужности, врши се искључиво у присуству родитеља, усвојиоца или стараоца, од стране полицијског службеника са сертификатом, који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва малолетника, при чему саслушању малолетника мора присуствовати и бранилац по личном избору малолетника и његових

родитеља, усвојиоца или стараоца, а уколико га немају или не могу обезбедити, полиција је дужна да обезбедити браниоца по службеној дужности са сертификатом који је такође стекао посебна знања из области права детета и преступништва малолетника.

Уколико се малолетник налази у притвору, прикупљање обавештења или саслушање се врши на основу претходно прибављеног писменог одобрења судије за малолетнике, односно председника већа за малолетнике.

НАПОМЕНА: У Закону о прекршајима у VIII глави од члана 63. до 75., прописане су одредбе о малолетницима. Поступак у случају извршења прекршаја од стране малолетника спроводе униформисани полицијски службеници .

Мере заштите од неадекватног поступања према лицима лишеним слободе

24. У складу са постојећим нормативно-правним оквиром у Републици Србији, полицијски службеници Дирекције полиције Министарства унутрашњих послова могу одредити меру задржавања или лишења слободе у следећим случајевима:

Према одредбама **Закона о полицији**, полиција може одредити меру **задржавања**:

1. Последњим изменама Закона о полицији, („Службени Гласник РС“, број 92/11 од 7.12.2011.) у члану 53. предвиђено је: „Ако другим законом није друкчије одређено, овлашћено службено лице задржаће лице које ремети или угрожава јавни ред, уколико га није могуће друкчије успоставити, односно ако угрожавање није могуће друкчије отклонити. Задржавање може да траје најдуже 24 часа.“
2. **до 48 сати**, лицу које су изручили страни органи безбедности и које је потребно предати надлежном органу (чл. 53. ст.2 . Закона о полицији).

Када постоје елементи прекршаја, у складу са одредбама Закона о прекршајима, полиција може одредити меру задржавања пунолетном и малолетном лицу:

1. **до 24 сата**, ако је учинилац прекршаја затечен у вршењу прекршаја и не може се одмах привести код судије, а постоје основи сумње да ће побећи или опасност да ће наставити да врши прекршај (чл. 165. Закона о прекршајима.).
2. **до 12 сати**, ако је лице затечено у вршењу прекршаја под утицајем алкохола или других омамљујућих средстава или ако постоји опасност да ће и даље вршити прекршај. Задржавање лица у наведеној ситуацији може трајати до отрежњења, а најдуже до 12 сати (чл. 168. Закона о прекршајима.).

Задржавање лица у овим случајевима врши се у просторијама које се налазе у оквиру објеката полицијских управа или полицијских станица, а одређују га полицијски службеници полиције опште надлежности, саобраћајне и граничне полиције. Задржаном лицу усмено се предочавају његова права, уручује му се решење о задржавању, и сачињава службени записник који осим полицијског службеника потписује и задржано лице у складу са одредбама Правилника о полицијским овлашћењима (чл. 30.).

Када постоје елементи кривичног дела, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку, полиција изузетно може одредити меру задржавања пунолетном лицу:

1. **до 48 сати**, ради прикупљања обавештења или саслушавања у вези кривичног дела за које се гоњење предузима по службеној дужности. Задржавање одређује полицијски службеник који лицу усмено предочава његова правима, затим му уручује образац „Права задржаног лица“, а у року од два сата и примерак решења о задржавању (чл. 229. ЗКП).

Наведена мера може се одредити према:

- лицу лишеном слободе (чл. 227. ст. 1. ЗКП, када постоји основ за одређивање притвора предвиђен у чл. 142. ЗКП);
- лицу у својству осумњиченог (чл. 226. ст. 7. ЗКП);
- лицу у својству грађанина, када је у току прикупљања обавештења оцењено да се може сматрати осумњиченим (226. ст. 8. ЗКП - ради се о лицу за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела).

Задржавање пунолетних лица до 48 сати, у Полицијској управи за град Београд врши се у просторијама које се налазе у објектима полицијске управе или полицијских станица, док у осталим полицијским управама због неусловности просторија, мера задржавања лица се обавља у притворским јединицама које се налазе у оквиру објеката Управе за извршење заводских санкција Министарства правде.

Када према одредбама Законика о кривичном поступку постоје елементи кривичног дела на основу којих истражни судија или судија за малолетнике могу одредити притвор (чл. 142. ЗКП).

2. **полиција може лишити слободе** пунолетно и малолетно лице. У оваквим случајевима полицијски службеник лицу усмено предочава његова права, пунолетном уручује образац „Права лица лишеног слободе“, а малолетном образац „Права малолетника лишеног слободе“ **и у року до осам сати уз „Извештај о лишењу и спровођењу“ пунолетно лице предаје истражном судији, а малолетно судији за малолетнике.** Ако је због неотклоњивих сметњи спровођење лица лишеног слободе трајало дуже од осам сати, полицијски службеник истражном судији, односно судији за малолетнике образлаже закашњење о чему судија сачињава службену белешку, односно записник (чл. 227. ЗКП).

Лица лишена слободе до спровођења истражном судији, односно судији за малолетнике привремено бораве у просторијама полиције намењеним за обављање разговора са лицима.

Приликом уручења образаца „Права задржаног лица“ или „Права лица лишеног слободе“ овлашћени полицијски службеник дужан је да пита пунолетно лице да ли је разумело информације које су наведене у обрасцу, а уколико није, дају му додатна усмена објашњења. Лице има право да одбије да прочита или потпише образац, што се констатује у обрасцу од стране полицијског службеника.

Малолетном лицу у зависности од конкретног случаја и врсте полицијског овлашћења које се примењује у предкривичном поступку (лишење слободе, прикупљање обавештења од грађана, саслушање осумњиченог), полицијски службеник посебно оспособљен за поступање према малолетницима (са сертификатом), уручује

одговарајући образац „Права малолетника у својству грађанина“, „Права малолетника у својству осумњиченог“ или „Права малолетника лишеног слободe“ у присуству његових родитеља, усвојиоца или староца, као и браниоца уколико је малолетник лишен слободe или се саслушава у полицији. Ако родитељ, усвојилац или старалац није присутан, јер се његово присуство из објективних разлога или услед неотклоњивих сметњи није могло обезбедити, замениће га службеник органа старатељства (надлежног центра за социјални рад), који у договору са малолетником, истом може омогућити да о свом статусу, уколико му је од стране полиције привремено ограничена слобода кретања обавести и тзв. „треће лице - лице по свом избору.“

Након уручења обрасца, полицијски службеник пита малолетно лице да ли је разумело информације које су наведене у обрасцу, а уколико није, дају му додатна усмена објашњења на начин и језиком који је разумљив малолетном лицу сходно његовим годинама живота и зрелости. Малолетно лице има право да одбије да прочита или потпише образац, што се констатује у обрасцу од стране полицијског службеника.

Према одредбама Закона о здравственој заштити и Закона о здравственом осигурању, лицима до навршене 18. године живота, која нису осигурана преко члана породице, гарантовано је својство осигураника и право на здравствену заштиту чија средства се обезбеђују из буџета, што значи да малолетно лице не плаћа лекарски преглед уколико је затражило такву врсту помоћи или му је она обезбеђена од стране полиције.

Комисија Министарства унутрашњих послова за праћаење спровођења Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака у настојању да имплементира наведену препоруку Европског комитета за спречавање мучења која је у два наврата дата у извештајима упућеним Влади Републике Србије, након посета 2004. и 2007. године, до сада је **израдила и увела у полицијску праксу обрасце намењене информисању пунолетних и малолетних лица о њиховим правима у фази предкривичног поступка**, када полиција примењује одредбе Законика о кривичном поступку и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Обрасци су постављени на Интернет-мрежи МУП-а Републике Србије у PDF формату и доступни су свим полицијским службеницима на српском и енглеском језику у ћириличном и латиничном писму.

У изради образаца „Права малолетника у својству грађанина“, „Права малолетника у својству осумњиченог“ и „Права малолетника лишеног слободe“, наведеној Комисији МУП-а, пружена је стручна помоћ од стране удружења грађана Центра за права детета и Правног факултета у Београду. Такође, било је обезбеђено и учешће деце и младих из организације „Дечији информативни културни сервис DX“, који су дали предлоге како да текст у обрасцима буде што разумљивији млађима од 18 година.

Садржина ових образаца, усаглашена је са одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, који у овој области представља **lex specialis**, као и одредбама Устава Републике Србије (чл. 27., чл. 28., чл. 29., чл. 33. и чл. 64.), Конвенције о правима детета (чл. 37.), Законика о кривичном поступку (чл. 4., чл. 5. и чл. 228. ст. 1.) и Закона о полицији (чл. 38.). У Закону о малолетницима се наводи, да се други закони и општи прописи неће примењивати уколико су у супротности са овим Законом (чл. 4.).

У обрасцу „Права малолетника лишеног слободe“, наведена су сва права прописана одредбама Устава Републике Србије, Конвенције о правима детета, ЗКП и Законом о малолетницима, о којима се поучава лице лишено слободe, осим права на преводиоца или тумача.(чл.4. ст.7. ЗКП.).

Комисија МУП-а, за сада, није приступила изради свеобухватног образаца намењеног информисању малолетника о њиховим правима када се налазе у полицији, из ралога што прекршајно законодавство није нормативно усаглашено са кривичним малолетничким законодавством. Према Закону о прекршајима, против малолетника дозвољено је задржавање (сходно чл. 165. став 3. и чл. 168.) као једне од мера за обезбеђивање присуства окривљеног у прекршајном поступку, док је Законом о малолетницима у чл. 61. забрањено задржавање малолетних учинилаца кривичних дела до 48 сати (према чл. 229. ЗКП). Иначе, у чл. 4. Закона о малолетницима прописано је да „одредбе Кривичног законика, Законика о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција и други општи прописи примењују се ако нису у супротности са овим Законом “.

25. У вези са полицијским овлашћењем „довођења“, у члановима 49. и 50. Закона о полицији прописано је полицијско овлашћење „довођење“, и услови за његово извршење.

Правилником о полицијским овлашћењима у члану 18. дефинисано је да је „полицијски службеник дужан да лице које доводи упозна са разлозима довођења, о праву на обавештавање породице или других лица, као и о праву на браниоца и да лице упозори да ово право не обавезује полицијског службеника на одлагање довођења“. Након примене полицијског овлашћења довођења, полицијски службеник је дужан да поднесе извештај, који се евидентира у евиденцији примењених овлашћења (образац 22а). Када се лице доведе, а након тога и задржи у просторијама полицијске станице, сачињава се службени записник и решење о задржавању у коме се констатују саопштена права, остварена права задржавног лица, право на здравствену помоћ и др. Наведени записник потписују полицијски службеник, као и грађаних према коме је примењено овлашћење.

31. Имајући у виду неопходност адаптације просторија за задржавање лица, Управа полиције у сарадњи са Управом за заједничке послове МУП-а Републике Србије (задужени за финансије) је сачинила План изградње и адаптације просторија за задржавање у складу са важећим прописима и међународним стандардима и препорукама које је Комитет дао, а планом је предвиђено да се доградња и адаптација просторија за задржавање налази у 2012. и 2013. години у категорији **највиши приоритет**.

У вези препорука које су дате у тачкама 16, 18, 20, 23, 24 и 26 Министарство ће предузети да се у Програм стручног усавршавања полицијских службеника, као што је то чињено и да сада, посебна пажња поствети областима људских права, као и анализа поступања полицијских службеника у примени полицијских овлашћења, а кроз инструктивну контролну делатност, контролисати да ли се на правилан и законит начин примењена овлашћења и саопштена права евидентирају.

П Р И Л О Г
Статистике Сектора унутрашње контроле полиције МУП -а РС

Приликом обављања послова из делокруга рада Сектора унутрашње контроле полиције, у периоду од 2008. до 2011. године, полицијски службеници Сектора су, поступајући по представкама и притужбама грађана и правних лица или вршењем провера сазнања до којих су дошли оперативним путем, предузимали мере и радње на утврђивању постојања евентуалних прекорачења примене полицијских овлашћења од стране полицијских службеника МУП приликом интервенције према пунолетним, као и малолетним лицима. У том смислу, полицијски службеници Сектора су, приликом откривања наведених прекорачења, против одговорних радника подносили кривичне пријаве или предлагали предузимање одговарајућих дисциплинских мера одговорности.

2008.година

Током 2008.године, Сектор је поднео **12** кривичних пријава, **20** против полицијских службеника МУП због извршених кривичних дела:

- пет кривичних дела злостављања и мучења из члана 137 КЗ,
- два кривична дела тешке телесне повреде из члана 121 КЗ,
- једно кривично дело насилничко понашање из члана 344 КЗ,
- једно кривично дело противправно лишење слободе из члана 132 КЗ,
- једна кривично дело изнуда из чл.214 КЗ (једно лице),
- једно кривично дело лаке телесне повреде из члана 122 КЗ и
- једно кривично дело изазивање опште опасности из члана 278. КЗ.

Од наведених кривичних дела, у вези прекорачења овлашћења приликом поступања према малолетним лицима, против два полицијска службеника МУП су поднете две кривичне пријаве и то због кривичних дела:

- тешка телесна повреда из члана 121 КЗ и
- изазивање опште опасности из члана 278. КЗ.

У наведеном периоду, оцењујући основаност навода из поднетих представки и притужби грађана или правних лица, као и основаност података до којих је Сектор дошао путем оперативног поступања, утврђено је да су наводи из 18 представки основани или делимично основани, због чега је против одговорних радника предложено предузимање мера дисциплинске одговорности.

Поред наведеног, током 2008.године, нису потврђени наводи из представки и притужби грађана који су указивали на евентуално прекорачење примене полицијских овлашћења према малолетним лицима.

2009.година

У наведеном периоду, Сектор је поднео **осам** кривичних пријава против **12** полицијских службеника и то због кривичних дела:

- два дела злостављања и мучења,
- три дела насилничко понашање,
- једног кривичног дела принуде,
- једне изнуда у покушају и
- једног дела угрожавање сигурности.

Од наведених кривичних дела, Сектор је поднео **једну кривичну пријаву** због кривичног дела изнуда у покушају, које је један полицијски службеник извршио над малолетним лицем.

Поред тога, приликом провере навода из поднетих представки грађана, полицијски службеници Сектора су утврдили да је у **22 случајева** дошло до прекомерне употребе средстава принуде, од чега су се **четири случаја** односила на поступање према малолетним лицима, у вези чега је предложено да се против одговорних радника предузму мере дисциплинске одговорности.

2010.година

Током 2010.године, Сектор унутрашње контроле, поднео је **шест** кривичних пријава против **девет** полицијских службеника због кривичних дела:

- пет кривичних дела злостављање и мучење и
- једно кривично дело насилничко понашање.

Од поменутих кривичних дела, поднета је **једна** кривична пријава против **два** полицијска службеника јер су извршила кривично дело злостављање и мучење над малолетним лицем.

Поред тога, Сектор је утврдио да су основани наводи из **16** представки и других докумената, од чега су као основана оцењена **два** документа у вези незаконитог поступања полицијских службеника према малолетним лицима. Против одговорних радника је предложено покретање дисциплинских поступака.

2011.година

У наведеном периоду, Сектор је поднео **пет** кривичних пријава против **шест** полицијских службеника МУП и то због кривичних дела:

- три злостављања и мучења и
- два дела изнуде.

Сектор није подносио кривичне пријаве у вези постојања евентуалне употребе силе или других облика незаконитог понашања према малолетним лицима од стране радника МУП.

Током наведеног периода, Сектор је утврдио да су основани наводи из **13** представки и других докумената, од чега су се **две представке** односиле на прекорачења овлашћења полицијских службеника према малолетним лицима, због чега је предложено покретање дисциплинских поступака против одговорних радника МУП.

В. Објекти за које је надлежно Министарство правде

Министарство правде, Управа за извршење кривичних санкција се захваљује делегацији Комитета на објективним коментарима након треће периодичне посете казнено-поправним установама у Републици Србији. Управа за извршење кривичних санкција улаже максималне напоре да, у складу са материјалним могућностима и људским ресурсима, унапреди извршење кривичних санкција у складу са европским стандардима.

34. Комитет наводи да је приметно да постоји контрадикторност у условима који су прописани за условни отпуст осуђених лица. Међутим није реч о контрадикторностима у прописивању услова за условни отпуст, већ постоје два одвојена института (условни отпуст и превремени отпуст).

Условни отпуст је основни институт и услови за доношење одлуке о условном отпусту прописани су Кривичним закоником (чланом 46. регулисано је да суд може условно отпустити осуђеног који је издржао 2/3 казне, ако су остварени прописани критеријуми).

Примедба која се односи на недовољно примењивање условног отпуштања осуђених лица је тачна, тако да је на предлог Управе за извршење кривичних санкција новим Закоником о кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/2011) институт условног отпуста регулисан на дугачији начин. Предвиђено је да се на рочиште на коме се одлучује о условном отпусту позива осуђени (ако суд оцени да је његово присуство потребно), бранилац, јавни тужилац и представник службе за третман из завода, уместо досадашњег строго писменог поступка. На овакав начин суд ће имати потпунији увид у остварене резултате третмана према осуђеном током извршења казне затвора, на основу непосредног саслушања наведених субјеката и осталих чињеница, које се цене приликом доношења одлуке.

Обавештавамо Вас да је Влада Републике Србије донела Акциони план за спровођење Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду од 2010. до 2015. године. У прилогу акта достављамо Вам текст Акционог плана.

Акционим планом за спровођење Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у установама за извршење кривичних санкција предвиђена је активност измене Кривичног законика, којом би се снизио услов за примену условног отпуста за казне затвора до 3 године, тако да би осуђени имао право да поднесе молбу за условни отпуст након половине издржане казне затвора. Такође, предвиђено је да се дода могућност да се условни отпуст извршава уз електронски надзор.

Очекује се да ће напред наведене измене закона, како у погледу самог поступка, тако и у погледу квалитетнијих материјалних решења, допринети доношењу већег броја одлука о условном отпуштању.

Превремени отпуст је други институт који је прописан чланом 173. Закона о извршењу кривичних санкција и на основу кога директор Управе може превремено отпустити осуђеног са издржавања казне, уколико је издржао девет десетина казне, највише три месеца до истека казне, због доброг владања и постигнутих резултата у програму поступања.

У току ове године превремено је отупштено са издржавања казне затвора 220 осуђеника, одлуком директора Управе.

35. У циљу решавања проблема пренасељености у затворима Влада Републике Србије усвојила је Стратегију за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у периоду од 2010. до 2015. године („Службени гласник РС“, број 53/2010 и 65/11), која садржи свеобухватне мере за решавање овог проблема, које подразумевају следеће активности: примена алтернативних мера и санкција и развој повереничке службе, интензивнија примена института условног и превременог отпуста са издржавања казне затвора, проширење смештајних капацитета и побољшање услова у затворима, побољшање стручних капацитета у Управи, успостављање надлежности судије за извршења кривичних санкција, увођење јединственог информационог система, као и евентуалну амнестију.

У складу са донетом Стратегијом и Акционим планом унапређује се систем извршења алтернативних санкција. Отворено је седам повереничких канцеларија (Београд, Суботица, Сомбор, Нови Сад, Ниш, Крагујевац и Ваљево) и наставиће се са формирањем нових канцеларија, на основу утврђеног плана. Стварањем организационих предуслова омогућена је примена казне рада у јавном интересу и условне осуде са заштитним надзором на широј територији РС. Са друге стране примењују се нове алтернативне мере и санкције (извршење казне затвора до 1 године без напуштања просторија у којима осуђени станује - тзв „кућни затвор“ и мера за обезбеђење присуства окривљеног, забрана напуштања стана или места боравишта - тзв. „кућни притвор“) на целој територији РС. Тренутно се 160 мера и санкција извршава на овај начин (са или без електронског надзора).

У сарадњи са Мисијом ОЕБС-а и Правосудном академијом до краја године биће организована обука судија и тужилаца из правосудних органа, у чијем седишту су отворене повереничке канцеларије, у циљу промовисања изрицања алтернативних мера и санкција. Акционим планом за спровођење Стратегије предвиђена је обука носилаца правосудних функција у свакој фази ширења мреже извршења алтернативних мера и санкција.

У делу који се односи на повећање смештајних капацитета, обавештавамо Вас да је нови затвор строго затвореног типа у Падинској Скели за смештај 450 лица, отворен 17. новембра ове године и да ће почети са радом до краја године.

Планирана је изградња два нова затвора, чије ће финансирање бити обезбеђено из кредита Банке за развој Савета Европе, у Крагујевцу, за смештај 400 лица, у износу од 12.000.000 еура са роком изградње до 2016. године и у Панчеву, за смештај 500 лица, у износу од 13.000.000 еура са истим роком изградње. Такође је планирана изградња новог затвора у Медвеђи за смештај 450 лица, чије ће финансирање бити обезбеђено из фонда за подстицање грађевинске индустрије Републике Србије у износу од 12.000.000 еура, са роком изградње до 2016. године.

У току је изградња три нова објекта у Васпитно поправном дому у Крушевцу, која се финансирају из ИПА-претприступног фонда ЕУ у износу од 3.000.000 еура. Изградња је започета у марту месецу ове године са планираним роком завршетка од 14 месеци.

Управа за извршење кривичних санкција у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији је израдила Нацрт стратегије за постпенални прихват осуђених лица, који је представљен стручној јавности крајем новембра 2011.године. Планирано је да се Повереничкој служби повере шире надлежности и координациона улога у сачињавању и извршењу индивидуалних програма пружања помоћи осуђеним лицима након отпуштања. Један део овог програма ће укључивати и оспособљавање лица за обављање одређених занимања.

36. Обавештавамо Вас да је у погледу организовања активности за осуђене, Управа уводи нове програме ангажовања осуђеника у КПЗ у Сремској Митровици, КПЗ у Пожаревцу - Забели и КПЗ у Нишу. Успостављено је 5 производних програма (машински, дрвни, пољопривредни, сито штампе, пекарски и посластичарски) за које ће се обучавати осуђена лица. Такође, овај програм обухвата обуку 60 терена и 60 инструктора у заводима који ће радити са 500 осуђеника. Средства за овај пројекат обезбеђена су из ИПА претприступног фонда ЕУ, а имплементација програма је почела октобра ове године и трајаће 2 године.

37, 38. У односу на наводе о евентуалном физичком злостављању лица лишених слободе, обавештавамо Вас да се запоселенима у заводима јасно преноси порука да морају да поштују одредбе Закона о извршењу кривичних санкција и Правилника о мерама за одржавање реда и безбедности у случајевима употребе мера принуде. У вези са тим организују се и редовне обуке запослених у служби за обезбеђење у Центру за обуку запослених. У току 2010. године у Центру за обуку и стручно оспособљавање Управе је, у складу са годишњим планом наставе, извршена обука 162 лица (приправника) за звање командира у Служби за обезбеђење, 103 лица за звање старијег командира у Служби за обезбеђење, 169 лица за рад у Посебном одељењу за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала. Ова обука обухвата међународне конвенције из области заштите људских права, Европска затворска правила и домаће законодавство из ове области.

Такође, у сарадњи са Београдским центром за људска права, Управа је у току 2010. године и 2011. године, организовала семинаре за запослене у служби за обезбеђење, служби за третман и служби за здравствену заштиту из области заштите права лица лишених слободе и превенције тортуре са аспекта међународног и домаћег законодавства.

Законом о извршењу кривичних санкција одређене су детаљне процедуре за поступање у заводу након примене мере принуде према осуђеним лицима. Уведена је обавеза да се достављају одвојени писмени извештаји службе за обезбеђење и извештај о лекарском прегледу, управнику завода без одлагања. Лекарски преглед се понавља између 12 и 24 часа од примене принуде. Прописани су обавезни елементи лекарског извештаја. Такође, Правилником о кућном реду у казнено поправним заводима и окружним затворима предвиђено је да уколико осуђени поднесе притужбу због угрожавања или повреде тела или здравља, управник је дужан да нареди лекарски преглед одмах и да о томе сачини извештај.

У вези са одређеним наводима о физичком злостављању лица лишених слободе од стране запослених у Окружном затвору у Београду и једним случајем поводом кога су прикупљени медицински докази који потврђују те наводе, управа Окружног затвора предузела је потребне мере, ради расветљавања ових навода, а у циљу покретања дисциплинског поступка против одговорних извршилаца, учесника у овом догађају и њиховог адекватног дисциплинског кажњавања.

39. У истражном поступку који је покренут пред Основним судом у Пожаревцу у циљу утврђивања одговорности у случају смрти осуђеника у Казнено поправном заводу у Пожаревцу - Забели, дана 17.06.2005. године, саслушано је 32 сведока, од укупно 33 предложена. Саслушањем још једног сведока биће окончана ова фаза поступка. Питање преузимања кривичног гоњења од стране надлежног тужилаштва у овом поступку (које је наведено у Извештају) је у искључивој надлежности тужилаштва.

40. У Окружном затвору у Београду предузети су кораци у складу са препоруком да затворско особље не носи палице на начин да су оне видљиве, а евидентиран случај ношења палице од стране затворског особља приликом посете делегације Комитета је изолован и није пракса у раду затворског особља. Системско решавање овог питања захтева измену подзаконског акта који регулише ову област.

41. Што се тиче материјалних услова притвора и наведене пренатрпаности у Окружном затвору у Београду, наглашавамо да се стање поправило. Проширени су капацитети притвора Окружног затвора у Београду, реконструкцијом објекта на локацији Казнено поправног завода у Београду-Падинској Скели, капацитета 180 кревета. Такође, за 2012. годину планирана је реконструкција блокова 2-0 и 3-0, у складу са међународним стандардима - са директним дотоком светла и ваздуха. У протеклом периоду побољшано је вештачко светло у приземљу притворског дела.

42. У протеклом периоду реновирана је кухиња у Окружном затвору у Београду и побољшана је исхрана. Исхрана се прилагођава сезонским намирницама, у погледу асортимана воћа. Такође, допуњени су и млечни производи (две врсте сира, јогурт, маргарин, намаз и др.). Квалитет хране свакодневно контролише лекар ове установе и у одређеним временским интервалима надлежне градске инспекцијске службе (сагласно препорукама из тачке 45. извештаја).

44. У складу са планом реконструкције Окружног затвора у Београду обезбеђена су средства у буџету РС за 2012. годину, у износу од 700.000 еура за реконструкцију блокова 2-0 и 3-0, који се налазе у приземљу, у складу са међународним стандардима. Такође, обезбеђена су средства за формирање нове затворске кантине, санацију инсталација канализације, проширење капацитета трафо станице, водоводних инсталација и започињања пројекта климатизације притворских блокова на првом и другом спрату, у износу од 650.00 еура.

Пројекцијама буџета за 2013. и 2014. годину, планирана су средства за реконструкцију по два притворска блока у свакој години.

45. Као што је наведено у тачки 41., капацитети Окружног затвора у Београду су проширени за 180 места отварањем посебног објекта за смештај притвореника у оквиру Казнено-поправног завода у Београду-Падинској Скели. Такође, у наредној години планирана је додатна адаптација дела просторија у притвору са циљем испуњења стандарда од 4 м² животног простора по притворенику. Напомињемо, да је део тоалета у приземљу реновиран, као и све туш јединице на свим блоковима, а у наредном периоду планирана је реконструкција преосталих тоалета и дела просторија на блоку 0, у складу са обезбеђеним финансијским средствима и планом за наредну годину.

Тренутно сва притворена лица у Окружном затвору у Београду имају кревете и постељину са јастуцима и не спавају на душецима и поду. Постељина са јастуцима одржава се у редовним временским интервалима.

Телија на блоку 3. у приземљу, у складу са препоруком ЦПТ-а, била је искључена из употребе до адаптације.

46. Приликом пријема лица лишених слободе води се рачуна о смештају у пушачке и непушачке зоне, а у складу са могућностима затвора.

49. Комитет је приликом посете уочио недостатак стандарда животног простора у делу где су смештена прекршајно кажњена лица у Казнено поправном заводу у Пожаревцу-Забели. У овом делу завода смањен је број кревета у просторијама, чиме је обезбеђен потребан стандард смештаја.

50. Отварањем новог завода строго затвореног типа у Београду, за смештај 450 лица (17. новембра 2011. године), решиће се проблем преоптерећености смештајних капацитета у КПЗ у Пожаревцу-Забели.

Реновирање одсека притвора и павиљона са појачаним степеном обезбеђења наставиће се у наредном периоду, динамиком која је везана за предвиђена материјална средства из буџета РС.

Хигијенски услови смештаја обезбеђени су редовним одржавањем просторија, а постељина се пере два пута месечно.

52. КПЗ за жене у Пожаревцу предузео је мере санације у затвореном делу завода - Одељењу 1. Закључен је уговор о радовима са извођачем 14. априла 2011. године и урађено је делимично обијање дотрајалог малтера са зидова и поновно малтерисање површина у ходнику и санитарним просторијама, као и замена дотрајалих бојлера. Завршено је глетовање и молерски радови. Ови радови су део већег пројекта санације и адаптације у оквиру кога су предузети радови адаптације и проширења самице у одељењу 2. и адаптације простора за смештај особа са инвалидитетом у згради амбуланте.

У 2010. години, покренут је поступак израде пројекта постојећег стања и пројекта санације и адаптације главне павиљонске зграде за смештај осуђеница у циљу решавања проблема пренасељености КПЗ за жене у Пожаревцу. Сагледане су укупне смештајне потребе завода и планирано је да се главна павиљонска зграда пројектује само за смештај осуђеница у затвореном одељењу (уместо за смештај осуђеница у затвореном, полуотвореном одељењу и пријемном одељењу какво је стање данас), а да се нови смештајни капацитети за полуотворена одељења добију адаптацијом других постојећих објеката и адаптације главне павиљонске зграде. Пројекат је завршен у јулу месецу 2011. године. Тиме је започет процес генералног проширења и адаптације целог завода, који ће трајати више година у зависности од прилива буџетских средстава.

Предлогом закона о буџету за 2012. годину обезбеђена су средства за санацију кровне и међусpratне конструкције, као и санацију темеља зграде петог павиљона. Такође су обезбеђена средства за реконструкцију, као и за отклањање недостатака из противпожарне заштите. Током 2012. године биће завршена израда пројекта адаптације зграде магацина у полуотвореном одељењу.

57. У Окружном затвору у Београду, у складу са тренутним могућностима завода, организован је спортски живот притворених лица, доступне су им справе за вежбање, терен за кошарку и мали фудбал.

Време које осуђеници проводе на свежем ваздуху у шетњи органичено је због великог броја лица у заводима, али управе затвора предузимају мере (адаптирања нових шеталишта), како би продужили ово време.

Такође, у односу на препоруку која се односи на образовање малолетних притвореника, напомињемо да се малолетна лица задржавају само у кратком временском периоду у Окружном затвору у Београду, до упућивања у специјализоване установе за малолетнике у којима је организовано образовање и стручно оспособљавање.

Обавештавамо Вас да је Центар за обуку Управе за извршење кривичних санкција успоставио сарадњу са Занатском комором, тако да се осуђеници обучавају за различите занате и курсеве у заводу, а Занатска комора, након полагања прописаног испита, издаје и сертификате о завршеном курсу. Након истека казне осуђена лица имају валидна уверења о завршеним занатима или курсевима, што им омогућава да се запосле у тој струци.

58. У делу који се односи на остваривање верских права, обавештавамо Вас да лица лишена слободе у Окружном затвору у Београду посећују верски представници, као и да је формирана посебна просторија за обављање верске службе.

59. Приговори осуђених лица, са којима се делегација ЦПТ-а сусрела, да немају информације и да не постоји транспарентност приликом разврставања и накнадног разврставања не стоје, с обзиром да је новим Правилником о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању прописан детаљан поступак доношења индивидуалних програма поступања, као и њихово преиспитивање. На основу одредбе правилника, у пријемном одељењу, стручни тим у заводу упознаје осуђеног са психолошког, педагошког, криминолошког, социјалног, здравственог и безбедносног становишта. Стручни тим завода сачињава предлог програма поступања за осуђеног на основу процене ризика, капацитета и потреба. Процена ризика врши се на основу стандардизованих образаца упитника за осуђене. Приликом утврђивања програма поступања стручни тим подстиче осуђеног на активну сарадњу. На основу овако сачињеног предлога, управник завода доноси индивидуални програм поступања. Осуђени се упознаје са програмом поступања у пријемном одељењу и доставља му се одлука о програму поступања. Касније измене програма поступања и накнадно разврставање у групу са већим или мањим обимом посебних права врше се периодично преиспитивањем овог програма (свака три месеца за казне до три године, сваких шест месеци за казне од три до десет година и сваких годину дана за казне преко десет година). Накнадно разврставање у групу са већим степеном посебних права стручни тим предлаже када осуђени остварује програм поступања, остварује индивидуалне циљеве и када је утврђен смањен степен ризика. Накнадно разврставање у групу са мањим степеном посебних права врши се због изречених дисциплинских мера и накнадно утврђеног већег степена ризика. Одлука о накнадном разврставању се такође уручује осуђеном. Осуђена лица имају право да покрену поступак судске заштите против коначне одлуке Управе којом се одлучује о третману. Нови систем класификације осуђених лица је транспарентан, с обзиром да осуђена лица сарађују у његовом сачињавању, имају право на улагање притужбе, жалбе и судске заштите у зависности од врсте одлуке која се доноси. Поступак је стандардизован за све заводе,

имајући у виду да су израђени јединствени обрасци за процену ризика, а одлука о разврставању се доноси на основу објективних критеријума који су прописани законом и правилником.

С обзиром да је уведен нов систем разврставања и сачињавања индивидуалних програма поступања за осуђена лица, у организацији Центра за обуку и стручно усавршавање Управе за извршење кривичних санкција, организоване су обуке за запослен у одељењима за третман у заводима у циљу што делотворније примене новог правилника.

64. У вези са препорукама које се односе на начин извршења казне затвора у Посебном одељењу у Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели, обавештавамо вас да је донет посебан Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала ("Службени гласник РС", број 72/2009). Овим Законом је прописано да се на издржавање казне затвора у Посебно одељење упућују осуђена лица за кривична дела из области организованог криминала или ратних злочина, уколико се утврди постојање околности које су таксативно наведене у Закону, а односе се на постојање опасности да ова лица усмеравају криминалну делатност криминалне групе, успостављају сарадњу са другом криминалном групом, организују сукобе са другом криминалном групом, угрожавају сигурност носилаца правосудних функција или другог службеног лица које је поступало у преткривичном поступку или поступку извршења казне затвора или наводе друго лице на извршење кривичног дела. Дакле, лица се не упућују аутоматски на издржавање казне у Посебно одељење ако су осуђена за кривична дела организованог криминала, већ уколико се, посебном одлуком, утврди постојање наведених околности. На ову одлуку прописано је право жалбе непосредно вишем суду. Решење о обустављању издржавања казне затвор у Посебном одељењу суд доноси када утврди да више не постоје наведене околности. Начин извршења казне затвора у Посебном одељењу је управо последица потребе да се ограничи комуникација ових лица, у складу са законом, с обзиром да је утврђено да постоји опасност да ће наставити да се баве организовано криминалном делатношћу, у наведеним случајевима и док се налазе на издржавању казне затвора.

66. У делу који се односи на здравствену заштиту, обавештавамо Вас да је у Казнено поправном заводу у Пожаревцу-Забели број лекара опште праксе са пуним радним временом остао исти (3 лекара), док су примљена два медицинска техничара. Затим, промењено је радно време медицинских техничара и раде по 12 часова ноћне и 12 часова дневне смене, тако да је обезбеђено присуство медицинских техничара 24 часа дневно. Амбуланту посећују два пута недељно хирург, једном недељно неуролог, интерниста, психијатар, а дерматолог сваке друге недеље.

Медицинска опрема за хитне интервенције: боца са кисеоником, ЕКГ апарат, дефибрилатор, сет инструмената за мале хирушке интервенције, амбу-сет, ултразвук и стоматолошки рентген апарат су поручени.

Стоматолошка ординација у Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели је окречена, комплетно је измењен намештај, поправљени су апарати. Стоматолог ради од 7 до 15 часова и има решење о сталном радном односу.

67. У извештају је наведено да у Казнено-поправном заводу за жене у Пожаревцу раде две медицинске сестре са пуним и једна са пола радног времена. Вероватно је дошло до неспоразума, с обзиром да у заводу раде три медицинске сестре са пуним радним временом. Након посете Комитета завод је набавио маску за кисеоник.

68. У Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забела и Окружном затвору у Београду расписивани су конкурси за пријем у радни однос лекара. Показало се да не постоји интересовање лекара за рад у заводима. Конкурси за пријем нових запослених ће се редовно објављивати до попуњавања потребног броја лекара у овим заводима.

У Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели у току је реновирање одељења за здравствену заштиту. Модерна медицинска опрема из Посебног одељења је доступна и за лечење осуђеника који се налазе у осталом делу овог завода.

69. Предузети су кораци да се подела лекова врши од стране квалификованог медицинског особља, али тренутно због великог броја лица, принуђени смо да у једном делу поделу врши и затворско особље. Предлогом нове систематизације радних места у Управни повећан је број запослених здравствених радника, што би требало да реши проблем поделе терапије.

Предузете су мере да се обезбеде довољне количине лекова расписивањем тендера за централизовану набавку за све казнено-поправне установе.

70. Напомињемо да је Окружни затвор у Београду ангажовао психолога за пружање психолошких услуга лицима на издржавању казне затвора, као и да је ангажован психијатар који долази у завод. Поред тога, затвору су на располагању услуге психијатара 24 часа дневно, који су запослени у Специјалној затворској болници у Београду.

У току су преговори КПЗ у Пожаревцу-Забели са Здравственим центром у Пожаревцу око пружања додатне подршке психијатара у лечењу осуђеника.

71. У казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели тренутно постоји 15 осуђеника на метадонској терапији. Редовно се контролишу од стране психијатра, а консултују се и психијатри из метадонског центра.

Поред терапије метадоном која је доступна свим осуђеним лицима која то желе, третман се спроводи и кроз психијатријско-психолошка саветовања и кроз рад запослених у служби за третман у заводу.

72. У Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели планира се набавка новог возила хитне помоћи. У КПЗ за жене у Пожаревцу ургентна здравствена заштита је усмерена на здравствени центар у Пожаревцу, који је у непосредној близини завода и служба хитне медицинске помоћи Здравственог центра обавља услуге транспорта. У овом заводу се максимално користе кадровски и технички капацитети Здравственог центра.

73. Заводски лекар посећује једном недељно одељење притвора Казнено-поправном заводу у Пожаревцу-Забели, а у случају пријема у притворски део преко недеље има обавезу да обави преглед у предвиђеном року.

Током првог прегледа осуђеника отвара се здравствени картон и узимају се детаљни анамнестички подаци о евентуалној примени физичке силе и психичког малтретирања над притвореником, за време лишавања слободe и за време боравка у полицијском притвору. Такође узимају се подаци о евентуалним садашњим или ранијим обољењима и лечењу истих, ранијим повредама и операцијама, конзумирању психоактивних супстанци и последицама апстиненције као и о примењеном психијатријском лечењу.

74. Лекарски прегледи имају поверљив карактер и обављају се без присуства запослених у служби за обезбеђење, осим у случајевима када лекар изричито то захтева на основу процене ризика.

75. У току је израда јединственог информационог система и базе података за све казнено-поправне заводе, који је намењен здравственој служби. Садржаће електронски здравствени картон и све податке о здравственом стању, лечењу и издатим лековима.

76. Управа за извршење кривичних санкција обратила се Институту за судску медицину Медицинског факултета у Београду, а на основу препоруке Комитета, да се судско медицински извештај доставља и Управи. Од Института за судску медицину смо добили одговор да по важећим законима немају права да Управи достављају извештају. Изменама закона ће бити омогућено достављање записника о аутопсији и заводима за извршење кривичних санкција. У даљим разговорима са катедром за судску медицину Медицинског факултета у Београду договорено је да се у оквиру наставе на шестој години студија медицине уведе предмет „рад лекара у затворским условима“, што је и учињено. Такође, договорено је, док се не измени закон у овом делу, Институт за судску медицину омогући Управи за извршење кривичних санкција само податке о узроку смрти, без обдукционог налаза, за лица која су умрла у Специјалној затворској болници.

У вези примедбе на вођење медицинске документације и непостојања евиденције затвореника који су преминули након упућивања у спољну болницу, наглашавамо да се у сваком случају, било да се ради о смрти у затвору или након упућивања у спољну болницу увек систематски ради аутопсија лица које је преминуло, а о смрти се одмах обавештава полиција и истражни судија, као и сродници преминулог.

77. Министарство здравља Републике Србије, у оквиру својих законских обавеза, спроводи редовни и ванредни здравствени надзор над стручним радом здравствених служби у казнено поправним заводима. Динамику и програм надзора утврђује Министарство здравља. Министарство здравља писмено доставља препоруке и налоге Управи за извршење кривичних санкција, уколико утврди неправилност у раду након обављених посета и надзора над радом здравствених служби у заводима. Лекарима који раде у казнено поправним заводима морају поседовати лиценцу за рад, коју издаје Лекарска комора Србије, под истим критеријумима по којима се издаје и лекарима у здравственом систему. Лекарима учествују на семинарима, симпозијумима и конгресима, које организује Министарство здравља, на основу чега стичу неопходне бодове за обнављање лиценце за рад. Такође, у седишту Управе за извршење кривичних санкција запослен је лекар на пословима координатора здравствене заштите, који са једне стране прати и контролише рад здравствених служби у заводима, а са друге стране организује сарадњу између Министарства здравља и Управе.

79. У Специјалној затворској болници насиље међу самим пацијентима спречава се на сваки могући начин, од праћења преко видео надзора, благовременог реаговања припадника Службе за обезбеђење, исцрпних разговора поступајућих васпитача, па до дисциплинског санкционисања осуђеника који су учествовали у било каквом физичком обрачунавању на основу ЗИКС-а и Правилника о дисциплинским преступима, мерама и поступку према осуђеним лицима (на које Правилник може да се примењује). Сва лица која су учествовала у физичком обрачунавању на било који начин, одмах добијају адекватну медицинску негу. Међутим, иако особље установе предузима све мере да би се спречило насиље између лица лишених слободе, проблем је и даље повремено присутан, јер је болница, као уосталом и већина завода пренасељена, а услед депривација и других психичких последица самог лишавања слободе, пребукираност у заводу представља додатни проблем.

80. Припадници службе за обезбеђење улазе у животни простор пацијената у Специјалној болници, само из разлога обезбеђења сигурности људи (како пацијената тако и запослених који обављају послове у тим просторијама) и имовине која се налази у животном простору пацијената.

81. У погледу примене средстава спутавања (везивања) према лицима лишеним слободе, обавештавамо Вас да се на „Е“ одсеку Специјалне затворске болнице привремено лече психијатријски оболела лица која испољавају агресивно понашање, те је потребно ургентно реаговање како би се спречило самоповређивање или повређивање других. Агресивни психијатријски болесници се фиксирају искључиво по налогу лекара психијатра у случајевима недовољног реаговања болесника на класичну психијатријску терапију. Фиксирање се спроводи само до момента деловања ординираних терапија. Међутим, фиксирани пацијенти се свакога дана отфиксирају због хигијенских, физиолошких и других потреба, а медицинско особље им пружа сву потребну негу, укључујући и туширање таквих пацијената. Начин лечења и врста терапије која се примењује према психијатријским болесницима је у складу са општим принципима лечења Министарства здравља РС, што потврђују извештаји редовног и ванредног стручног надзора од стране Министарства здравља.

82. У циљу побољшања услова у затворима Управа за извршење кривичних санкција је планирала средства у буџету РС за 2012. годину у износу од 4.300.000 еура за реновирање постојећих капацитета у заводима у складу са међународним стандардима. Реновирање Специјалне затворске болнице одређено је као приоритет. Радови ће се изводити по фазама, с обзиром на то да се претходно мора обезбедити привремено размештање пацијената. Планом за 2012. годину, пројектована су средства за реконструкцију блока 3-3 (интерно одељење).

Након реновирања овог дела болнице, отпочеће се са реконструкцијом пријемног одељења и одељења за форензичку процену, која се налазе у приземљу објекта. Пројекцијом буџета за 2013. и 2014. годину, планирано је да се окончају реконструкције још три блока на трећем спрату Специјалне затворске болнице.

83. Болесници који се налазе на одељењу за акутну неуропсихијатрију често захтевају интензиван психијатријски третман, што подразумева и одржавање личне хигијене, те је у тим ситуацијама боље да пацијенти имају болничке пиџаме због чешћег пресвлачења. То није случај на одељењима где се спроводи мера безбедности обавезног психијатријског лечења, где пацијенти носе своју гардеробу.

84. Пацијентима болнице је омогућен боравак у дворишту један сат дневно. Пацијентима са „А“ и „Б“ одељења (одељења на којима су смештени пацијенти којима је изречена мера обавезног психијатријског лечења и чувања), поред шетње која траје 90 минута, омогућен је и боравак у парку који се налази у кругу затвора у трајању од један сат у пратњи радних терапеута, али ова погодност је предвиђена само за пацијенте из треће групе, тј. за пацијенте који имају погодности коришћења одсуства ван установе. Спољно двориште опремљено је клупама за одмор, као и парк.

Осуђеним и притвореним лицима омогућен је боравак на свежем ваздуху у трајању од 60 минута. Шеталиште је опремљено головима за мали фудбал, једним кошом за кошарку, а могу се одвијати и друге активности (шах, одбојка и др.).

85. Програм рехабилитационих психосоцијалних активности за психијатријске пацијенте постоји, али због недовољног броја запослених радних терапеута није могуће организовати такве активности и у послеподневним сатима.

Индивидуални планови лечења за сваког психијатријског пацијента спроводе се на основу укупне клиничке процене (актуелно психичко стање, врста менталног поремећаја, когнитивна и интелектуална очуваност, психолошко тестирање и ретестирање, те погодности засноване на медицинским критеријумима, које сваки пацијент евентуално има).

87. Чине се озбиљни напори да се број особља у служби за здравствену заштиту повећа, о чему сведочи Предлог правилника нове систематизације радних места у Управи за извршење кривичних санкција у коме је предвиђено повећање броја радних места у служби за здравствену заштиту за 133 извршиоца.

88. Што се тиче примедбе да пацијенти нису информисани о својим правима и обавезама и да не постоји ефикасан начин подношења притужбе независним органима, обавештавамо Вас да у оквиру Специјалне затворске болнице постоји осуђеничка библиотека, снабдевена довољним бројем примерака одговарајуће правне литературе, укључујући све домаће и међународне прописе који се односе на извршење кривичних санкција и заштиту људских права (Устав РС, ЗИКС, ЗКП, КЗ, Правилник о кућном реду, Правилник о дисциплинским поступцима, Минимална затворска правила, Пакт о грађанским и политичким правима, Конвенција против мучења и других нечовечних поступања и тортуре и многи други домаћи и међународни извори). Лица се не спречавају у подношењу жалбе независним органима (суду, Заштитнику грађана и др.). Сва преписка се одвија у затвореним ковертама и не врши се никаква цензура писама.

Дакле, пацијентима је омогућена информација о њиховим правима у писаном облику, али с обзиром на присутну психопатологију то није могуће обезбедити свим пацијентима. Њима је омогућено да на делотворан начин представљају поверљиве притужбе спољним лицима, али у зависности од актуелног психичког стања пацијента и присутне психопатологије, то некада није могуће, јер се таквим дописима директно угрожавају лица којима се пише (оптужбе, претње, наредбе и сл.).

89. Израђен је нацрт Стратегије за постпенални прихват, којом је предвиђено успостављање делотворније сарадње Управе за извршење кривичних санкција и других субјеката у друштвеној заједници, како би се превазишли проблеми који су везани за обустављање мера безбедности обавезног психијатријског лечења у чувању и прихвата нових лица. Предвиђено је да Пробациона служба добије улогу координационог тела између завода и других институција које учествују у социјалном збрињавању лица.

90. Самице у приземљу Болнице су реновиране, окречене, инвентар је промењен и исте су поново у функцији.

92. Делегација је констатовала да је у заводима мали број запослених. Обавештавамо Вас да је Предлогом правилника нове систематизације радних места у Управи за извршење кривичних санкција предвиђено повећање броја радних места у свим службама (посебно у служби за обезбеђење) и то за 1000 извршилаца. Такође, у 2011. години у Служби за обезбеђење примљено је 195 приправника, у служби за третман 24 запослена, у служби за здравствену заштиту 18 запослених и у служби за обуку и упошљавање осуђеника 7 запослених.

93. Посете притвореним лицима на основу Законика о кривичном поступку одобрава истражни судија, односно председник већа. Одобрење посета у пракси је правило, а забрана посета представља изузетак, само у случају када суд процени да би услед тога могла да наступи штета за вођење поступка. Против одлуке, притвореник може уложити жалбу. Посете адвоката не подлежу ограничењима у погледу учесталости и дужине трајања, а адвокату се даје начелна сагласност да може посећивати свог брањеника пре прве посете заводу, само на основу увида у пуномоћје за заступање, због вођења евиденције.

Трајање посета и у Окружном затвору у Београду, где постоји највећи проблем због преоптерећености смештајних капацитета, је продужено на сат времена (управа Окружног затвора у Београду је обавестила судове да је обезбедила техничке могућности да посете трају сат времена).

94. Што се тиче могућности обављања телефонских разговора од стране притвореника, таква солуција није предвиђена ни законским ни подзаконским одредбама којима се уређују положај и права притвореника, па установа нема могућност да овим лицима даје већа права него што им је дао законодавац, јер арбитрарност у поступању са овим лицима није дозвољена због могућности грешака, које могу утицати на ток кривичног поступка.

95. Разлике у броју посета су предвиђене законом и правилником, због мотивисања осуђених лица за учешће у остваривању индивидуалног програма поступања. Контакти осуђеног са породицом у процесу ресоцијализације су пресудни и Законом о извршењу кривичних санкција је загарантован минимум посета. Правилником је предвиђено повећање броја посета у зависности од категорије у коју је осуђени разврстан. У оквиру В категорије, имамо могућност додељивања посебних права у оквиру обе подкатегије. На овај начин се подстиче осуђени да активније учествује у програму извршења казне и да схвати значај своје одговорности и могућег доприноса, примерним понашањем, у рекласификацији. Такође, остављена је могућност да у случају процене стручног тима, а у циљу остваривања индивидуалног програма поступања и лице које је разврстано у категорију В2, може добити проширено право на пријем посета и проширивање круга лица која га посећују.

101. Осуђено лице у дисциплинском поступку има право на стручну правну помоћ, коју му пружа дипломирани правник. Оваква формулација је унета у Правилник о дисциплинским преступима, мерама и поступку према осуђеним лицима, како бисмо омогућили правну помоћ и лицима која су у лошијој материјалној ситуацији. На овај начин омогућено је да поред адвоката, стручну правну помоћ пружају и дипломирани правници.

102. У вези са коментарима датим за везивање осуђеница у КПЗ за жене у Пожаревцу, обавештавамо Вас да је дужина трајања мере принуде везивање одређена Законом који се стриктно примењује, а у законским оквирима (до 24 часа), дужину трајања мере одређује неуропсихијатар.

Ова мера се примењује по мишљењу и препоруци неуропсихијатра у најтежим случајевима претње суицидом и да би се спречило поновно самоповређивање осуђеница када није било могућности да се другим мерама принуде спречи настанак тежих последица по здравље осуђеница.

Запослени су дужни да увек када примете код осуђеница опасност од самоповређивања или покушаја суицида одмах и без одлагања обезбеде осуђеници преглед од стране лекара неуропсихијатра.

Мера се примењује увек по предлогу неуропсихијатра уз обавештавање управника. Када лекар предложи везивање, доноси се одлука да се ова мера примени. Дужину трајања мере и прекид мере одређује лекар неуропсихијатар.

Управа завода је предузела више мера за интензивно праћење примене ове мере. Током извршења мере осуђеница се прати интензивно од стране медицинског особља и од стране припадника службе за обезбеђење. Осуђену обилази и васпитачица. Осуђеница се одвезује током примене мере ради одласка у тоалет, одржавања личне хигијене, obroка, за време лекарског прегледа, разговора са васпитачицом и узимања редовне терапије. У просеку, осуђеницу обилази службено лице у интервалима од пола сата и привремено одвезује док обилазак траје. Просторија у којој се мера извршава је покривена видео надзором, па се осуђеница и на тај начин интензивно прати и у сваком тренутку јој је доступно звоно.

104. У односу на изнете наводе, да приликом надзора над притвореницама судије не обилазе део за смештај лица и не обављају поверљиве разговоре, обавештавамо Вас да је Закоником о кривичном поступку прописана ова обавеза, која се и спроводи у пракси. Приликом сваке посете судије обилазе услове у којима бораве притворена лица и са њима обављају разговоре и упознају се како се хране, како се снабдевају другим потребама, како се са њима поступа и др. Судија је дужан да о неправилностима које уочи приликом обиласка затвора без одлагања обавести Управу за извршење кривичних санкција, која је дужна да у року од 15 дана достави обавештење о предузетим мерама за њихово отклањање.

Народна скупштина РС изабрала је чланове Комисије за контролу извршења кривичних санкција на седници одржаној дана 26.09.2011. године, тако да су испуњене обавезе прописане чланом 278. Закона о извршењу кривичних санкција.

Ц. Објекти за које је надлежно Министарство здравља

Министарство здравља уважава сугестије Комитета који се односе на даљу имплементацију "Стратегије развоја заштите менталног здравља" и Акционог плана за спровођење наведене стратегије.

106. Компаративна анализа међународних стратешких докумената и Националне стратегије показала је да Република Србија у потпуности прати стратешке смернице међународних докумената са поштовањем сопствених специфичности. Евалуација имплементације националне стратегије показала је да је доста тога урађено, али да су нека подручја деловања још увек недовољно покривена. Имплементирани пројекти су поставили темеље реформе система заштите менталног здравља у Републици Србији као базу за даље активности и обухватили сва подручја деловања националне стратегије. У том смислу наставиће се са развојем и спровођењем превентивних програма и програма за унапређење менталног здравља у складу са анализом потреба, посебно вулнерабилних група, са процесом реорганизације здравствених служби за заштиту менталног здравља уз инсистирање на деинституционализацији на свим нивоима, развојем људских информационих система и подстицање истраживања у овој области.

Подручје деловања које се односи на превенцију и унапређење менталног здравља, сем бројних промотивних кампања, карактерише се одређеним бројем спроведених превентивних програма који, још увек, не задовољавају потребе свих група наведених у Стратегији, а имајући у виду специфичне потребе популације Републике Србије. Анализа показатеља за подручја деловања, као што су људски ресурси, едукација и заступање и јавно заговарање, говори да је остварен значајан напредак у имплементацији у односу на предложени временски оквир, тј. да су стратешки захтеви испоштовани. За подручја деловања која се тичу побољшања квалитета и информационих система, још увек нема мерљивих резултата. Остварена је сарадња са међународним организацијама и активностима спроведеним кроз пројекте, а који се тичу активног укључивања свих релевантних сектора у област очувања и унапређења менталног здравља.

У периоду од пет до седам година, развијањем унутрашње организације здравствених установа, предвиђа се смањење болничких капацитета на секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, односно коришћење ових капацитета за друге намене. У општим болницама које су територијално мапиране постоје психијатријска одељења, а у претходних неколико година довршен је процес раздвајања неуролошких од психијатријских одељења. У складу са Уредбом о плану мреже здравствених установа, укупан број постеља за психијатрију у свим здравственим установама у Републици је 5500. Већина тих постељних капацитета намењена је за краткотрајну хоспитализацију у психијатријским одељењима општинских и специјалних болница, клиника и института. Постељни капацитети у општим болницама, клиникама и институтима за краткотрајну хоспитализацију је 2100 постеља, док је у специјалним болницама за психијатрију укупно 3400 постеља, од којих су 1500 постеља намењене за краткотрајну хоспитализацију и то за лечење пацијената оболелих од акутних психоза, болести зависности, за форензичку психијатрију, психогеријатрију и психосоцијалну рехабилитацију, као и неурологију. Преосталих 1900 постеља у специјалним болницама за психијатрију, намењено је за продужено лечење и дуготрајну хоспитализацију психијатријских болесника, а ови капацитети ће се и даље смањивати, а како је и предвиђено Стратегијом.

129. У вези препоруке Комитета која се односи на доношење јасне писане мере политике/инструкције које се односе на примену мера спутавања у психијатријским установама, Министарство здравља, односно Републичка стручна комисија за ментално здравље, размотриће сугестију Комитета за доношење одговарајућег документа којим би се и пре усвајања Закона о заштити лица са душевним сметњама стручно дефинисала примена средстава спутавања у психијатријским установама.

140. Позитивна пракса укључивања корисника у Савет пацијената која се примењује у Специјалној болници за психијатријске болести "Горња Топоница", Ниш, заступљена је и у другим специјалним психијатријским болницама у Ковину, Вршцу, Новом Кнежевцу, као и у Специјалној болници за болести зависности у Београду. У Специјалној психијатријској болници "Др Лаза Лазаревић", формирање Савета пацијената је у току.

Према информацијама **Специјалне психијатријске болнице "Др Славољуб Бакаловић" Вршац**, Савет пацијената је основан јануара месеца 2011. године, са циљем да се питања и проблеми пацијената који нису директно везани за њихову болест, већ за лечење и услове лечења брже и лакше решавају заједно са њима самима. Најчешћа тема састанка Савета пацијената су: квалитет хране, изглед круга болнице, излети, одласци на културне манифестације, односи на релацији особље болнице-пацијент, похвале, сугестије, поверење итд. Имајући у виду опште декларације о правима човека као и препоруке и декларације Савета Европе који се односе на заштиту људских права и унапређење здравља лица са душевним сметњама, Болница је учинила значајан корак на плану одговарајућег збрињавања хоспитализованих пацијената. У смислу што веће контроле, Болница је успела да алармира ширу друштвену заједницу и потписан је протокол о сарадњи у случају принудних хоспитализација чији су потписници Дом здравља (служба хитне медицинске помоћи), Полицијска станица Вршац, Основно јавно тужилаштво Вршац, Општа болница Вршац, Центар за социјални рад и Специјална психијатријска болница Вршац.

132. О хоспитализованим пацијентима води се значајна брига, како у погледу поштовања њиховог цивилно-правног статуса, приликом самог пријема у болницу, што је формално регулисано и преко обраде одговарајућег протокола пријема, тако и касније у односу на њихова права за прихватање или одбијање неког терапијског третмана, а након добијања одговарајућих информација о истим. Посебно прецизно се обрађују питања физичке фиксације преко одговарајућих протокола. У свако доба пацијенту стоји на располатању могућност жалбе заштитнику пацијентових права, било лично или као могућност писмених анонимних притужби путем поштанског сандучета на сваком одељењу.

Као врло значајан део терапијског третмана је и брига о очувању индивидуалности пацијената и у том смислу покушава се исказивање његових личних креативних потенцијала (разни видови уметничког, спортског деловања итд.), а такође и уобличавање простора у коме борави према њиховим склоностима и вољи.

У сврху што боље социјализације, као и омогућавања личног исказивања посебно су активне терапијске заједнице пацијената и Савет пацијената.

Према информацијама **Специјалне психијатријске болнице "Др Лаза Лазаревић"**, болесници свих одељења који се лече у Сектору Београд лече се углавном од акутних психоза. Сви они којима клиничко стање укупног здравља (менталног и соматског) допушта, одлазе у свакодневне шетње, од неколико часова, ван свог одељења, у пратњи медицинских сестара и/или терапеута у просторије за рекреацију у самом објекту. Пацијенти излазе у шетњу и у двориште Болнице, истина кратко и у малим групама, јер се неретко догађају бекства, те се у таквим ситуацијама у проналажењу и враћању пацијената ангажује родбина, здравствени сарадници Болнице и наравно полиција. У Сектору Падинска Скела шетње, рекреативне и физкултурне активности пацијената су значајније заступљене свакодневно у просторијама за рекреацију и физкултуру, као и у дворишту, тј. парком болничких павиљона. Болесници овог сектора имају скоро сваконедељне организоване одласке ван болничког круга рекреативног и социорехабилитационог карактера (посете другим специјалним болницама, вишедневно учешће на такмичењима пацијената спортског карактера, посете социјалним установама, рекреативни боравци на Ади Циганлији, организоваоане посете позоришним и биоскопским представама, изложбама итд.).

Планира се и предузете су иницијалне активности да се по основу старосне структуре и укупног здравственог стања за сваког пацијента појединачно по пријему на болничко лечење (посебно у Сектору Београд), планира најадекватнија физичка активност и одабере сет - група најделотворнијих физичких вежби. Коришћењем унутрашњих персоналних ресурса приступили су уређивању припадајућег дворишног шума-парка простора у Сектору Београд и Сектору Падинска Скела. За уређење наведених паркова са стазама за шетње и рекреативно трчање, као и терена за мали фудбал и кошарку у оба сектора, поред донаторске помоћи ПКБ Падинска Скела и Градског зеленила, неопходна су и финансијска средства опредељена од стране других надлежних органа. Такође, треба реновирати и летњу позорницу у Сектору Београд која би омогућила недељне или дневне активности пацијената рекреативног и забавног карактера.

138. Такође, у току је поступак постављања јавне телефонске говорнице која би била доступна пацијентима у Сектору Београд. Телефонска говорница у Сектору Падинска Скела је постављена.

121. Према информацијама **Специјалне психијатријске болнице "Горња Топоница", Ниш**, грађевинско занатски радови на адаптацији и санирању Интерног одељења су окончани крајем фебруара месеца 2011. године и ово одељење (које се у Извештају помиње као соматско) је наставило са редовним радом из домена своје делатности.

Поред радова који су окончани на Интерном одељењу, у току 2010. и 2011.године санирани су и други објекти у којима ова болница обавља здравствену делатност у циљу побољшања квалитета живота и лечења пацијената:

- мушко одељење продуженог третмана (реконструкција санитарног дела одељења, молерско-фарбарски радови и санација крова и олука);
- одељење радне рехабилитације и одељење психосоцирехабилитације (санација подова);
- пријемно мушко и пријемно женско одељење (реконструкција санитарног дела одељења, молерско-фарбарски и столарски радови).

Започети су радови и на форензичком мушком и форензичком женском одељењу (реконструкција санитарног дела одељења, молерско-фарбарски радови и постављање ПВЦ подова).

На свим одељењима у току ове године постављене су телефонске говорнице како би се пацијентима омогућила комуникација са породицом и пријатељима.

Покренут је поступак за набавку материјала за постављање безбедног простора намењеног пацијентима за шетњу, вежбе и боравак на отвореном простору.

У оквиру пројекта Националног инвестиционог плана, који се финансира из кредита Европске инвестиционе банке, предвиђена је реализација пројекта "Реконструкција потрошне енергије" у овој болници. Овај пројекат обухвата радове на обнови котлова, реконструкцију котларнице централног грејања и замени спољне столарије на већини објеката и биће реализован у току 2012. године.

Правилником о кућном реду и организаацији рада у овој болници (који се ради упознавања и примене налази на огласним таблама свих одељења) предвиђено је да пацијенти чије актуелно стање дозвољава могу слободно време проводити у заједничким просторијама за разоноду или у парку Болнице уз сагласност надлежног лекара, а за пацијенте чије здравствено стање не допушта индивидуалан излазак са одељења, организује се свакодневна групна шетња.

Постоје различити видови дозвољеног кретања пацијената на отвореном: индивидуална шетња, одлазак у куповину или у пошту уз дозволу, једнодневни изласци уз дозволу, терапијски викенди, организоване шетње уз надзор особља, организоване посете културним и спортским манифестацијама.

Да би се осигурала могућност шетње на отвореном пацијентима којима то здравствено стање дозвољава, у складу са постојећим нормативним оквирима, директор Болнице је предузео следеће мере:

- на редовном састанку свих начелника одељења дата је наредба да се пацијентима обезбеди шетња на отвореном, у кругу Болнице, а за оне пацијенте чије актуелно психичко стање то не дозвољава или је слобода кретања пацијената ограничена због примене мера безбедности или из других разлога, на основу одлуке надлежног органа, организује се шетња и боравак на отвореном под надзором особља;
- сачињена је и писана наредба у складу са напред изнетим;
- предузете су мере појачане контроле и надзора ради омогућавања пацијентима слободне шетње;
- у плану је реконструкција простора иза зграде форензичких одељења како би се пацијентима на спровођењу мера безбедности и заштитних мера обезбедио излазак у круг болнице и шетња, уз истовремено обезбеђивање овог простора. То је важно ради превенције бекства пацијената, јер је Болница поред лечења одговорна и за чување ових пацијената и сноси и материјалну одговорност за евентуалну насталу штету коју пацијент може проузроковати.

Приликом склапања уговора са изабраним понуђачем за физичко-техничко обезбеђење болнице за 2011. годину, договорено је да лица која обављају послове обезбеђења у кругу Болнице не носе оружје, нити црне униформе.

Покренута је иницијатива за израду брошуре са основним информацијама о начину функционисања болнице и правима пацијената.

109. Особље Специјалне болнице за психијатријске болести "Горња Топоница", је непосредно упознато да је сваки евентуални вид лошег поступања према пацијентима неприхватљив, да ће бити строго санкционисан и да је основ за отказ уговора о раду, што је елемент уговора о раду који потписују послодавац и запослени приликом ступања у радни однос. У оквиру унутрашње провере квалитета стручног рада, менаџмент болнице врши контролу и подсећа особље на обавезу хуманог и етичког односа према пацијентима и упозорава их да пацијенти имају право на поштовање највећег могућег стандарда људских права и вредности, на визички и психички интегритет, на поштиовање њихове личности, као и на уважавање њихових моралних, културних и других убеђења. Комитет је упознат да су веома ретки случајеви лошег поступања запослених према пацијентима ове болнице у пракси били осуђени и да је руководство Болнице покретало и кривичне поступке против запослених. Етички одбор Болнице је у оквиру своје надлежности предузимао мере и давао инструкције у циљу превенције кршења права пацијената.

На редовним састанцима колегијума, као и руководиоца организационих јединица, менаџмента болнице, веома често се потенцира питање односа запослених према пацијентима и предузимања мера за спречавање лошег поступања према њима.

После посете Комитета фебруара 2011. године, на форензичком мушком одељењу одржан је састанак особља са директором Болнице где је разговарано о односу особља према пацијентима и потенцирана одговорност за евентуално лоше поступање.

На основу препорука и стандарда које је дао Комитет, започета је израда упутства у болници за поступање са пацијентима. У наредном периоду ова контрола и едукација особља ће се интензивирати.

Ради побољшања услова живота и лечења пацијената и обезбеђивања њихове приватности, у складу са финансијским могућностима болнице, спроведен је поступак јавне набавке ормарића за личне потребе пацијената и почетком марта месеца набављено је 77 ормарића за њихове потребе.

Започет је и поступак набавке материјала за параване како би се на одељењима одвојио простор за пацијенте којима је неопходно спутавање-физичка фиксација.

Што се тиче одеће пацијената она се набавља донаторски и из споствених средстава болнице, што додатно оптерећује буџет ове установе јер породице у већини случајева не брину о пацијентима. Држање личних ствари је дозвољено пацијентима на свим одељењима, под условом да испуњава хигијенске услове и да не угрожава безбедност пацијената.

114. Лична гардероба је дозвољена свим пацијентима. Изузетно, на пријему се пацијент облачи у пиџаму, док се његово психичко стање не побољша.

119. Сви пацијенти чије психичко стање то дозвољава укључени су у различите облике психосоциорехабилитационих третмана: мануелне, креативне, едукативне, рекреационе и социјалне активности, како на матичним одељењима, тако и на Одељењу централне психосоциорехабилитације.

Израђен је нови Правилник о раду и награђивању пацијената којим ће се још прецизније уредити област рада и материјалне стимулације пацијената који су укључени у програм радне и социјалне рехабилитације. Награђивање пацијената има терапијске ефекте, поред тога што представља и материјалну стимулацију. Почетком примене новог правилника увешће се и образац индивидуалног плана лечења сваког пацијента.

129. Фиксација пацијената у Болници је уређена нормативно, о чему се води детаљнија евиденција, а Етички одбор Србије је дао позитивно мишљење на препоруку Етичког одбора Болнице о поступку и начину фиксације пацијената која је медицински оправдана и временски ограничена, а спроводи се уз одобрење и надзор лекара специјалиста психијатра. Овом питању посвећена је велика пажња у пракси и поступању запоселних у Болници.

У овој установи детаљно је прецизирана и спроводи се процедура која се односи на давање сагласности коју пацијенти потписују по пријему у болници. У прилог томе говоре и обрасци који су присутни у свим историјама болести који се односе на сагласност за хоспитализацију где се констатује да ли је пацијент примљен без или уз сопствену сагласност. Такође, у историјама болести је присутан и образац о информисаној сагласности који се односи на обавештење о дијагнози и прогнози болести и сагласности пацијента са предложеном медицинском мером и дијагностичким и терапијским процедурама које ће се предузети.

У циљу превенције евентуаних грешака, директор болнице је у марту месецу 2011. године доставио упутство свим лекарима о поступку задржавања пацијента на болничком лечењу. Такође је уведена евиденција о донетим судским решењима на свим одељењима, ради ефикаснијег и ажурнијег праћења спровођења решења и благовременог обавештења судова у случају потребе даљег задржавања.

Због пријема одређеног броја пацијената који се хоспитализују на одељењима геронтопсихијатрије због деменције (65 постеља), за ове пацијенте је немогуће обезбедити сагласност за лечење због природе њихове болести, па се спроводи процедура тзв. недобровољне хоспитализације. Наиме, ови пацијенти нису у стању да дају сагласност нити да одбију хоспитализацију, па се третирају као "недобровољни", што статистички повећава проценат пријема без сопствене сагласности.

Према инфомацијама из **Специјалне психијатријске болнице "Ковин"**, Ковин, ова болница је отклонила неке замерке Комитета, а неке су делимично решили колико је то било могуће и грађевински изводљиво. Као што смо већ навели заживео је Савет пацијената. Болница има своју службу обезбеђења која не носи оружје. Присилне хоспитализације се спровode по законској процедури, а спутавање по медицинским индикацијама и у складу са утврђеном процедуром. Ограничавање кретања сведено је, такође на нужну потребу у току почетног опоравка пацијената код којих је то неопходно ради њихове заштите и безбедног лечења.

Према информацијама из **Специјалне психијатријске болнице "Свети Врачеви", Нови Кнежевац**, смањивана је постепено дужина лечења душевно болесних лица почев од 2002. године када је просечно износила 159 дана, а у првих шест месеци 2011. године износи 71 дан. У установи нема пацијената са боравком дужим од пар година, односно број ових пацијената је значајно смањен појачаним радом социјалне службе установе и сарадњом са центрима за социјални рад. У наведеном временском интервалу радило се на хуманизацији простора и хуманизацији

односа особља према пацијентима. Конкретно реновирано је једно одељење у потпуност, док је одређени број осталих одељења парцијално реновиран (замена прозора, врата, подова, санитарних чворова и др.). Динамика осталих активности на реновирању болнице зависиће од финансијских средстава. Болница је у оквиру расположивих финансијских средстава набавила нове кревете, душеке, јастуке за болеснике, обезбедила тренерке, обућу и пиџаме, али у недовољном броју због ограничених финансијских средстава за ове намене.

У Болници је формирана Дневна болница, унапређен је рад окупационе радне терапије са циљем психосоцијалне рехабилитације, што подразумева психотерапијске групе, терапијску заједницу, рекреативну терапију, изласке и излете. У погледу излазака пацијенти са стабилном клиничком сликом имају слободу кретања. Основано је удружење пацијената "Сунце". Медицинско особље и сарадници учествују у континуираној едукацији. Болница је партнер у пројектима невладиних организација са циљем подизања свести особља о потребама особа са менталним поремећајима и раду на дестигматизацији. Поштују се правне процедуре које се односе на пријем и лечења душевно болесних лица, а које захтевају и поштовања права пацијената, а то су: писмени пристанак пацијената на пријем у болницу, обавештење о медицинским мерама које ће се предузети и другим процедурама и пристанак пацијента на лечење, право на увид у медицинску документацију итд. Спроводи се обавезно обавештење суда о принудним хоспитализацијама и обавезу извршавања судских одлука из кривичног поступка о спровођењу мера обавезног лечења и чувања у установи и на слободи. Болница има општи акт којим је регулисан поступак фиксирања агитираних пацијената.

Медицинска документација води се у складу са законом.

Савет пацијената формиран је током 2010. године, који одржава редовне састанке са руководством и разматра питања у вези са условима боравка пацијената у болници.

Према инфомацијама **Специјалне болнице за болести зависности, Београд**, ова болница обезбедила је учешће пацијената у креирању и спровођењу терапијских програма кроз терапијске заједнице и савет пацијената.

Министарство здравља од 2002. године спроводи низ активности на унапређењу система заштите права пацијената кроз нормативне активности, увођењем заштитника пацијентових права у свим здравственим уставнома, промоцију права пацијената на националним и међународним скуповима, спровођењем капапања за информисања пацијената, сарадњу са удружењима пацијената.

За помоћ у остваривању и заштити својих права пацијент се може обратити: руководиоцима процеса рада у здравственим установама, заштитницима пацијентових права у свакој установи, Министарству здравља, правним саветницима на нивоу локалне самоуправе, Републичком фонду за здравствено осигурање, коморама здравствених радника, суду.

У складу са процесом децентрализације, преузимањем надлежности локалних самоуправа над домовима здравља и стратешким циљевима за унапређење квалитета здравствене заштите и остваривање права пацијената Министарство здравља је у оквиру пројекта "Пружање унапређених услуга на локалном нивоу" - DILS покренуло пилот пројекат "Заштите права пацијената на нивоу локалне самоуправе".

Циљеви пилот пројекта "Заштите права пацијената на нивоу локалне самоуправе" су: праћење и унапређење квалитета здравствених услуга на нивоу примарне здравствене заштите, боља информисаност пацијената о њиховим правима из области здравствене заштите и здравственог осигурања, анализа најчешћих проблема пацијената на нивоу примарне здравствене заштите и проналажење начина за њихово системско решавање и превазилажење, унапређење координације рада свих кључних актера у области заштите права пацијената.

У оквиру наведеног пилот пројекта на нивоу локалне самоуправе, обезбеђује се пружање правних савета у области права пацијената. Грађанима на располагању стоји правни саветник у градској/општинској управи који: информиса грађане о обиму и врсти права пацијената из области здравствене заштите и здравственог осигурања, пружа савете из области здравствене заштите и здравственог осигурања и конкретну правну помоћ у циљу успешније реализације права пацијената, информиса грађане о постојању и раду удружења пацијената, евидентира и разматра сваки захтев или примедбу грађана.

Управо се и на овај начин остварују циљеви Стратегије развоја заштите менталног здравља, односно ставља се акценат за надоградњу капацитета ванболничке здравствене заштите, са циљем да се унапреди програм заштите, превенције и контроле децентрализације на нивоу локалне самоуправе и уведе институт правног заступника. Стварају се услови да локална самоуправа иницира активности свих установа на својој територији у области заштите права пацијената, односно омогући остваривање ових права и изван здравствених установа.

Министарство здравља, као и руководство специјалних болница за психијатријске болести сматра да сугестије и запажања које су дате од стране Комитета представљају постицај за унапређење квалитета рада, односно квалитета лечења и поштовања људских права.

Д. Објекти за које је надлежно Министарства рада и социјалне политике

Васпитни завод за малолетнике Ниш

143. Министарство рада и социјалне политике оцењује да не постоји проблем у функционисању ове установе, с обзиром да је ова установа у искључивој надлежности Министарства рада и социјалне политике када је у питању обезбеђивање структурних и функционалних услова за њен рад. У конкретној ситуацији, Министарство правде и Министарство унутрашњих послова немају утицај на функционисање ове установе и имају искључиво могућност да користе услуге ове установе када су у питању малолетници у сукобу са законом којима је изречена судска мера (Министарство правде) или да доводе малолетнике на смештај у ову установу, а који се нађу у одређеној ситуацији без родитељске пратње (Министарство унутрашњих послова).

Међутим, постоји проблем који **утиче** на функционисање ове установе а који је узрокован **нејасним** одредбама чл. 94. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица. Наиме, овом одредбом закона није неспорно прецизирана обавеза Министарства правде да финансира трошкове смештаја малолетних учиниоца кривичних дела који су у Завод упућени по судској одлуци. У Републици Србији постоји неуједначена пракса виших судова који су надлежни за

упућивање малолетника у установу, која се огледа у томе да поједини судови редовно обезбеђују средства за трошкове смештаја ових лица у Заводу, други то чине повремено, док трећи уопште не чине. Генерално, судови дугују овом типу установа за смештај малолетних лица значајне износе и та чињеница се, свакако, одражава на услове функционисања Завода.

Основ за привођење малолетних страних држављана без пратње у Центар за смештај малолетних странаца без пратње родитеља, односно старатеља у оквиру Завода за васпитање омладине Ниш су: Хашка конвенција за заштиту детета, Резолуција ЕУ о малолетним страним лицима без пратње, смернице УНХЦР-а, Протокол за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима, Закон о странцима („Сл.гласник РС“, бр.97/2008), Закон о азилу („Сл.гласник РС“, бр.109/2007), Закон о социјалној заштити („Сл.гласник РС“, бр.24/11) и с тим у вези Одлука о мрежи установа социјалне заштите за смештај корисника Владе РС („Службени гласник РС“, бр.987/2010).

144. Смештај у установу социјалне заштите остварује се упућивањем корисника у одговарајућу установу у којој се обезбеђује збрињавање (становање, исхрана, одевање, нега, помоћ и старање), васпитање и образовање, оспособљавање за одређене радне активности и здравствена заштита у складу са посебним прописима, радно-окупационе, културно-забавне и рекреативно-рехабилитационе активности и услуге социјалног рада (Члан 36. Закона о социјалној заштити).

Право на смештај у установу социјалне заштите има, између осталих, и дете са поремећајима у друштвеном понашању. Смештај у установи социјалне заштите врши се по решењу центра за социјални рад донетом на основу налаза и мишљења одговарајућег стручног тима центра о неопходности смештаја и то као **крајња мера**, када су исцрпљене све друге могућности (у ситуацијама када третмански рад са породицом и дететом које испољава поремећај у понашању, а које спроводи мултидисциплинарни тим центра за социјални рад, не доведе до корекције понашања детета, те се процени да у циљу спречавања вршења тежих прекршајних и/или кривичних дела дете треба изместити у адекватну установу која ће вршити позитиван васпитни утицај, све док се понашање не коригује и стекну услови у породици да се дете врати у своју примарну породицу или хранитељску породицу). Стручна процена центра за социјални рад мора бити поткрепљена и дијагнозом потврђеном од стране дечијег неуропсихијатра релевантне здравствене установе. Ова мера се примењује најчешће за децу испод 14 година старости која су кривично неодговорна те не могу бити процесуирана пред судским органима али и за старије малолетнике где није дошло до покретања судских поступака, а поремећај у понашању је евидентан.

Центар за социјални рад који је упутио дете у Завод дужан је да врши, **на сваких шест месеци, ревизију** у оквиру које врши посету детету, у сарадњи са стручним тимом Завода, анализа свих статуса детета и процењује да ли је дошло до корекције понашања и престанка разлога упућивања у Завод. У том поступку дете **активно партиципира**, има право да искаже своје мишљење, примедбе и потписује да је сагласно са предложеним мерама и активностима, односно услугама које ће му се обезбеђивати у наредних 6 месеци. За све време боравка малолетног детета у Заводу Центар за социјални рад је дужан да активно ради на успостављању услова за излазак детета из установе, било да се ради о повратку у његову примарну породицу или у хранитељску породицу. Управо примењујући ове принципе, званична статистика Министарства неспорно указује да је из године у годину све мањи број деце на смештају у Заводима за васпитање у РС.

У судском поступку против малолетника судови захтевају стручно мишљење центра за социјални рад и њихово активно учешће као органа старатељства, које узимају у обзир у поступку доношења судске одлуке о свакој од предвиђених законских мера, па и мере упућивања у васпитну установу.

Треба напоменути да Заводи нису азили, да ће стручни тим у свако доба кориснику пружити адекватну информацију о свим правима, а корисници преко свог водитеља случаја или старатеља такође могу да искажу било какве примедбе на третман у установи, као и Министарству рада и социјалне политике, Заштитнику грађана, удружењима (невладиним организацијама - НВО) и сл. Министарство се у проблеме конкретног детета укључује у форми надзора у појединачном случају и у форми инспекцијског надзора.

149. Као што је Комитет информисан, почетком ове године, Одлуком о мрежи установа социјалне заштите за смештај корисника Владе Републике Србије, у Заводу за васпитање омладине Ниш формирана је радна јединица „Центар за смештај малолетних странаца без пратње родитеља, односно старатеља“ капацитета 10 корисника, који није заживео у пуном капацитету, те се, као Министарство, у потпуности слажемо са свим оценама Комитета изнетим у Извештају поводом посете извршене у фебруару 2011.године.

Користимо прилику да информишемо о активностима предузетим тим поводом за период након одласка Комитета па до данашњег дана:

Наиме, У Заводу за васпитање омладине Београд, оваква радна јединица доста успешно функционише од 2006.године, те као установа која има одређена искуства збрињавања малолетних страних држављана без пратње, потписала је тзв. Меморандум о сарадњи између ова два завода и до сада извршила 4 посете Заводу Ниш. Стручни тим Завода Београд је том приликом пренео искуства рада са овим малолетницима и доставио у писаној форми: **Процедуре пре пријема страног малолетног лица, Програмске основе третмана** радне јединице за смештај малолетних странаца без пратње родитеља или старатеља, документ који упућује на поступке у фази пријема корисника, документ који садржи поступке везано за фазу самог **третмана** корисника, прецизирање **трајања** боравка, упутства везана за фазу **отпуста** корисника, логистику, сарадњу са заинтересованим субјектима из спољне средине и извештавање о раду. Ова документа и размена искустава међу колегама Министарство сматра добрим начином да се рад службе успостави на коректан начин унутар новоформиране радне јединице Завода Ниш.

Ради стицања потпуног увида у поменута документа, у прилогу дописа достављамо вам оригинале истих ради оцене правилности поступања.

Што се тиче опремања РЈ „Центар за смештај малолетних странаца без пратње родитеља,односно старатеља“ Ниш, у зависности од обима средстава у Буџету за 2012.годину, Министарство ће одредити средства за потребе санирања и адаптације овог простора.

150. Министарство није упознато са плановима Министарства просвете везано за измену мреже стручних школа у РС, али ће се званично обратити за информацију. Чињеница затварања једне стручне школе неће бити препрека образовном процесу корисника на смештају у Заводу Ниш јер је то једна од обавезних активности које се спроводе за све кориснике на смештају у установама. Осим тога, корисници похађају и друге школе у Нишу те, са становишта принципа инклузије свих категорија деце и

омладине из система институционалне заштите РС, не видимо никакву препреку у овој чињеници, напротив. Уколико се заиста планира затварање поменуте школе, затечена омладина ће имати прилику да претходно оконча образовни процес, а за све остале кориснике ће се на основу плана третмана, одмах по пријему у Завод, извршити упис у одређену школу.

157. У складу са Породичним законом РС, члан 65. Закона:

1) Дете које је способно да формира своје мишљење има право слободног изражавања тог мишљења.

2) Дете има право да благовремено добије сва обавештења која су му потребна за формирање свог мишљења.

3) Мишљењу детета мора се посветити дужна пажња у свим питањима која га се тичу и у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима, а у складу са годинама и зрелошћу.

4) Дете које је навршило 10.годину живота може слободно и непосредно изразити своје мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима.

5) Дете које је навршило 10. годину живота може се само, односно преко неког другог лица или установе, обратити суду или органу управе и затражити помоћ у остваривању свог права на слободно изражавање мишљења.

6) Суд и орган управе утврђују мишљење детета у сарадњи са школским психологом односно органом старатељства (Центром за социјални рад), породичним саветовалиштем или другом установом специјализованом за посредовање у породичним односима, а у присуству лица које дете само изабере.

Сходно претходно поменутом, корисници на смештају у Заводу имају широк спектар могућности изношења мишљења, примедби и сл. и на располагању су му: матични васпитач, стручни тим, директор установе или, пак, било која запослена особа у коју корисник има поверење, затим водитељ случаја Центра за социјални рад, старатељ и сви органи управе. Министарство, сходно својим овлашћењима врши надзор у појединачном случају и налаже мере, а по потреби се ангажује и инспекцијска служба министарства.

Све наведено односи се и на малолетне странце без пратње којима се за привременог стараоца **одмах по пријему** одређује запослени установе, с тим што му се обезбеђује преводилац.